

Smärre meddelanden.

Att binda halmtak.

Ur Daniel Tilas »Sokneskrifvare». Del I.

Daniel Tilas var en outtröttlig samlare. Knappt hade den olyckliga Klarabranden 1751 förstört hans rikhaltiga samlingar, hopbragta under ett tjugotal år, förr än han åter började företaga vidsträckta resor i skilda delar af Sverige för att i någon mån ersätta den lidna förlusten och samla nytt material till nya arbeten. Han hade intresse för allt och öppen blick äfven för sådant som icke var på modet, han antecknade flitigt och ritade af. Från sina resor närmast efter branden hemförde han ett anseeligt material. Någon bearbetning däraf föreligger icke, utan man får det rätt omedelbart efter antecknings- och skissböckerna i en pryddlig renskrift med titeln »Sokneskrifvare, eller Svenske Rese-Samlingar» (1751—60). Själf presenterar han dem så:

Min Läsare! Lee icke åt Titulen: Han är sannerligen icke högfärdig, och Du må wäl unna mig honom; Och om jag än wille kalla denna samlingen för en *Skräpkista*, så kommer det Dig icke wid. Den är allenast ärnad för mine egne behof, medan jag lefwer; och sedan måge mine Efterkommande kalla den hwad de behaga. En Sokneskrifware i landsorterne tror sig wara en klok och förständig man ibland allmogen, änskiönt större delen af des skrifter inför Domare och Executor äro litet sammanhängande, och just derföre tycker jag at hans caractere rätt wäl passar för desse hop-plockade *Soknesamlingar*; icke efter hwad han inbillar sig, utan som han förtienar at ansees.

Stockholm den 28 Martij 1760.

Daniel Tilas.

År 1774, två år efter Tilas död, inköpte staten hans efterlämnade handskriftssamling, hvilken fördelades mellan Riksarkivet och Kungl. Biblioteket.

Bland Tilas topografiska samlingar, hvilka kommo till Kungl. Biblioteket, märkas dessa resejournaler, som han kallat Sokneskrifvare. Det är delningsinstrumentets nummer 70, men nummer 154 efter en annan förteckning, uppgjord efter Tilas död äfven den. Förteckningarna uppta 4 band, dock finnas nu endast 3 i Kungl.

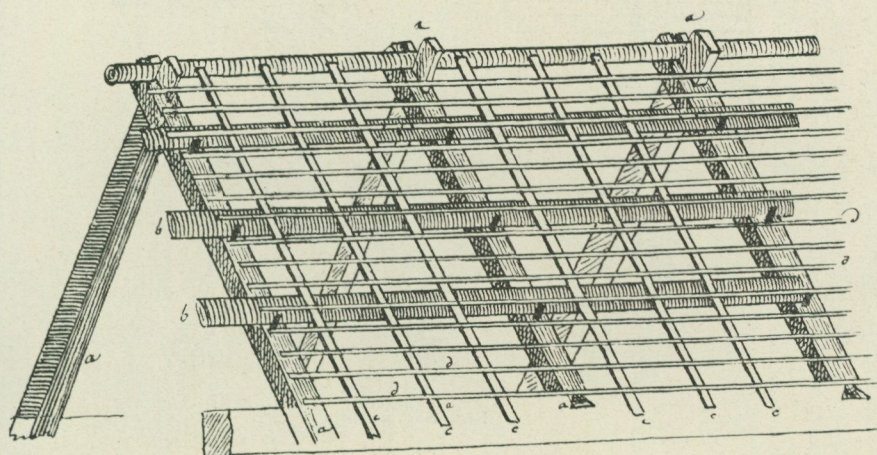


Fig. 1.

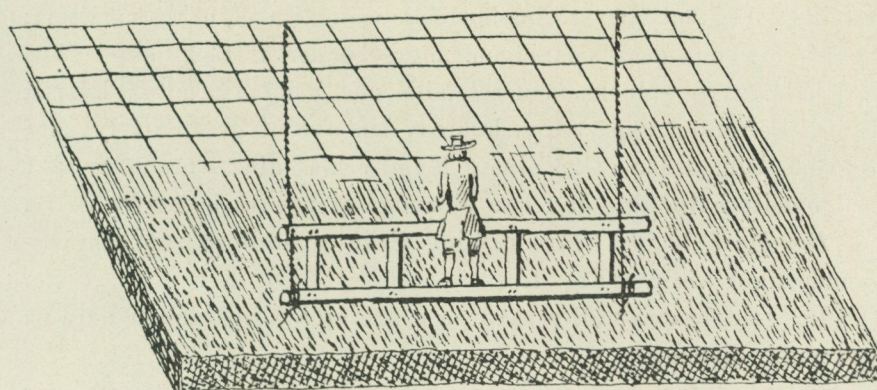


Fig. 3.

Biblioteket, 2 kvartvolymen i samtida vackra, enkla band och en foliant, bunden i nyare tid.

Ur första delens Värmlandsresa återges här nedan, som det står i Tilas eget register: *Byggnadsarten i hela Wisnums pastorat*:

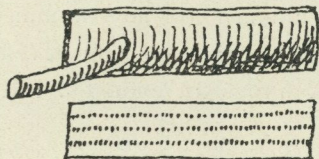


Fig. 2.

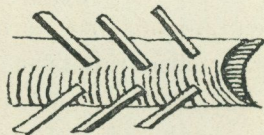


Fig. 4.

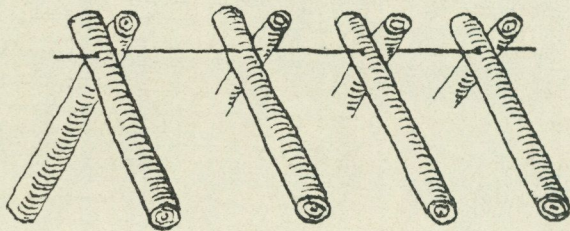


Fig. 5.

Byggnadsarten i hela Wisnums pastorat är rätt slät. Mästa-delen bygga de sine gårdar ej allenast ganska oordenteligen utan ock illa. De täcka mäst sine hus både mangård och uthus med torf; men så begynna dock småningom någre bönder at täcka sine uthus med halm uppå skånska maneret, eller med bundne halmtak, hvartil de fådt eftersyn uppå Säby, hvarest den nye af gråsten i fyrkant upbygde ladugården af 96 alnars längd och 73 alnars bredd, är täkt med bundit halmtak. Jag kan ej undgå at nogare beskrifva detta.

Bundna halmtak, hvars resningsvirke är stält på sätt som hosgående figur viser. (Fig. 1.)

1:o. Högbenorne eller saxarne *a* äro stälde hvarannan nära på 2 famnars distance.

2:o. Åsarne *b* utom kroppåsen och fästebandstocken äro på hvar sida 4 stycken.

3:o. Sparrarne *c*, derofvan uppå, ligga hvarannan nära på 5 quarters distance.

4:o. Läkterne *d* ligga $\frac{1}{2}$ aln från hvarannan.

Til hela taket äro 13 lispund hyssing eller smale snören af 1 decimal linies diameter upköpte, hvilke äro kokte i tiära hos rep-slagaren å 18 til 20 lispundet. Dock förväntas at ej altsammans upgår. Til bindningen nyttias hasselspråtar. Verktygen äro egenteligen

a) Täckkrakor, med handtag uppå, och refflade inunder til at klappa halmen jemnt eller rättare at snedda den med klappande emot stubben. (Fig. 2.)

b) Telgbilor, liksom en hiulmakarebila, at hugga halmkerfvarne jemne emot ändarne.

c) Täckstegar, af följande skapnad och 15 å 16 alnars längd. De brukas vid täckningen liggandes, så at karlen står på långträden, hvilke derföre ej böra vara försedde med längre millanslåar, än at karlens knä kan stödia emot öfra långträdet. Et rep fästes vid hvardera stegändan i det ena långträdet, och sedan up i kroppåsen, och så fort man med täckningen avancerar upåt, vefvas stegen om, så at repet kommer at ligga ofvan eller utanom det då blifvande öfra långträdet, så at stegen ej vickar tillbaka. (Fig. 3.)

d) Jernnålar af $\frac{1}{2}$ alns längd, och skapte som synålar.

I hörnen innanföre eller der brott äro vid skullar och slikt, böra rännor af anten bleck eller trä, begge väl tiärade läggas inunder.

På hus, som hafva hörntak utanföre, böra hörnen förses med en urholkad stock; som ligger efter hörnet och har inbårade och slätt stälde pinnar til half alns längd hvardera. (Fig. 4.)

När man kommer öfverst på taket, och bundit kärfvarne krokugt och bögd, samt kors öfver hvarannan uppå kroppåsen, täckes aldre öfverst med föst och väl tiockt lagd halm, hvaruppå stängen sedan lägges. Den göres af 6 å 7 quarters länge trol, som trädas uppå smale, men stadige enekäppar i denna ställning. (Fig. 5.)

Kärfvarne böra ej apteras tiöckre än högst halftannat quarters diameter. Om otröskad halm dertil kan beredas och i förråd anskaffas, så lönar det omkostnaden i längden; kunnandes det skie

med handskiära och axens updragande i handen, axens afhuggande, halmens hopbindande i tienlige kerfvar och sedan jemkande i storändan med bilan. Till rörtak bindas kärfvarne ej tiöckre än högst 1 quarters tiöcklek.

Vid fotens bindande, märckes at den mot et bräde bör läggas til at få den jemn, och första hvarfvet får ej läggas straxt så tiöckt, som foten bör blifva, utan i första hvarfvet lägges allenast ordinairt och bindes vid det närmaste läktet. Andra hvarfvet åter går ända utföre emot fotbrädet, men bindes först til i andra läktet, hvarföre rören eller halmen i det hvarfvet bör vara väl redig lång och utsökt.

Somlige binda det med vidior, men har den olägenheten, at en person skal stå innanföre och fästa vidian. När man gör noga calculation, skal den omkostnaden komma lika så dyr.

Med hyssing märckes, at man bör låta den förut väl sträckas ut at tågna: ty annars måste man sedan hafva det omaket, at med kilar sträcka till snörena.

Et sådant halmtak när det är väl bundit och lagdt, kan härda ut hela hundra åren, undantagandes at stängen och den förste kroppåshalmen kan behöfva utbytning.

Taket på Säby ladugård har en resning af 49 à 50 grader, eller på 19 alnars bredd en högd af 10 alnar.

C. M. Stenbock.

Ny fajansfabrikssignatur?

Från Örby kyrka har under sommaren 1911 deponerats i Borås Museum, som tillhör de sju häradernas kulturhistoriska förening, den ljusstake närstående bild visar. Till sin form liknar den närmast de ljusstakar af malm eller drifven mässing, som ofta förekomma under 1600-talet och som lefva kvar långt in på 1700-talet. Utom såsom här i fajans har denna stakform någon gång imiterats i trä. Därpå kan man finna prof i Nordiska Museets allmogeaufdelning. I metall är pipan dock smalare, elegantare; det beror väl på formens öfverflyttning i ett annat material, att pipan på staken,